

Д.Л. Виговський*

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність розглядуваного питання, а саме: виникнення і поширення кримінальної субкультури на території Російської Імперії, до якої належала більшість частини території сучасної України, ми вбачаємо у тій соціальній небезпечі, яку несе процес тотальної криміналізації суспільства, що його можна спостерігати сьогодні. Надзвичайно бурхлива рецепція так званих “законів” злочинного світу у наше повсякденне життя, викликана масованою, навіть агресивною рекламою злочинного способу життя в сучасній пресі, літературі, в синематографі, а особливо — на телебаченні, де по більшості загальнонаціональних (суспільних) каналів чи не щодень демонструються фільми і серіали низького художнього рівня, призвела до того, що так звані “блатні поняття”, чи, інакше кажучи, правила поведінки в колі професійних злочинців, стали загальноновживаними в суспільстві. Повсякденна криміналізація суспільного життя, ситуація, коли карний злочинець може займати керівну посаду в країні, коли слово “бізнесмен” стало синонімом “бандита”, стала однією з причин так званої “Помаранчевої Революції”, тобто соціального катаклізму, викликаного обуренням народу України засиллям криміналітету на всіх щаблях державної влади.

Розглядаючи проблему поширення кримінальної субкультури в сучасному суспільстві, не можна оминати увагою історичний процес формування звичаїв і традицій серед професійних злочинців. Аналіз розвитку кримінальної і взагалі антисуспільної субкультури в ХІХ-ХХ ст. ст. дозволить більш виважено оцінити її небезпеку для суспільства, виробити більш дієву антикримінальну політику.

Вивченням цього питання в різні роки займалися такі відомі вчені-юристи, соціологи, криминологи, як Г.Н. Брейтман, Л.С. Білогриць-Котляревський, М.М. Максимов, В.Ф. Трахтенберг, В.М. Анісімков, В.М. Дрьомін, О.І. Гуров, А.М. Олейнік, С.Я. Лебедев, В.В. Тулеганов та інші.

Кримінальний світ має свою історію і внутрішню логіку розвитку.

Помилково вважати, що найбільш поширені елементи кримінальної субкультури (а саме: загальнообов'язкові правила поведінки, сувора ієрархія, заборона на контакти з адміністрацією виправних установ і представниками офіційної влади взагалі, чітка антисоціальна орієнтація та ін.), сформувалися лише в кінці 20-х — на початку 30-х років ХХ ст. Така думка поширена, переважно, серед авторів, що не є криминологами. В більшості своїй, це журналісти, письменники-публіцисти тощо. Наприклад, в інтерв'ю з відомим російським журналістом А.Н. Константиновим можна зустріти наступне: “Жити по “поняттям” — це значить дотримуватись у своїй бандитській практиці неписаних правил... Вони виникли в кінці вісімдесятих¹”. Подібна думка поширена серед багатьох авторів, зокрема її стверджують Б.С. Самохін, М.С. Артемовський та ін. Викликано це тим, що багато специфічних термінів кримінальної субкультури, як-то: “вор в законі”, “тьорки”, “авторітет” почали вживатись в їх кримінальному розумінні при становленні радянської влади. Проте спільнота професійних злочинців жила за своїми законами набагато раніше 1917 року. Наприклад, у книзі Матвія Комарова “История известного плута — Ваньки Каина... им самим рассказанная”, виданій ще в 1788 році в Москві, згадується про специфічний жаргон злочинців:

© Виговський Д.Л., 2005

* аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

¹ Криминальное чтиво. – М.: Вечерняя Москва, 2000. – С. 15.

“...в багатьох шахраїв є чимало вигаданих ними слів, яких крім них ніхто не розуміє”². В тій самій книзі ми зустрічаємо інший зовнішній атрибут кримінальної субкультури — прізвиська.

Особливістю кримінального світу Російської імперії в XVII-XVIII ст.ст. була та обставина, що він фактично утворював величезну асоціацію “...багатьох класів злочинців, що мають свою аристократію, свою ієрархію, свої права, свої ступені поважності, свій пролетаріат і котрі живуть під владою одного загального закону. Цей закон має на меті єднання, щоб існувати за рахунок загального для всіх ворога”³. На думку Л.М. Моро-Кристофа “закони злочинного світу, хоча й неписані — виконуються іноді більш суворо, ніж писані закони виконуються чесними людьми. Перший з цих законів забороняє зраду членам товариства. В цьому світі вмінуть зберігати таємницю, яка слугує там основою єдності”⁴.

Одним з елементів збереження таємниці злочинного способу життя, найбільш давнім його атрибутом і звичаєм є жаргон злочинців. У злочинному світі Росії (мається на увазі Російська імперія, яка на той час включала в себе і більшу частину сучасної території України) жаргон професійних злочинців сформувався в кінці XVIII — на початку XIX ст.ст.⁵. Його основу в більшості складала таємна мова “офеней” — роздрібних вуличних крамарів-лоточників. Таким чином крамарі засекречували спілкування між собою з метою більш ефективного обману покупців при продажі товару. З цього можна простежити етимологію слова “феня” — синоніма російського кримінального жаргону. “У великих містах, в місцях, де були в’язниці, мова набувала нових форм, запозичала їх, зокрема, з циганської, єврейської, татарської мови, почала дещо відрізнятися від “офенської” мови і сформувалась, як мова, що вживалась в злочинному світі”⁶.

Проте не слід вважати, що злочинні традиції і жаргон набув широкого поширення лише на території Російської імперії. Відомий англійський правовик XVIII ст. Джон Говард одну зі своїх праць присвятив виключно традиціям, ритуалам і звичаям професійних злочинців Великобританії (Британської Імперії). Він зазначав: “Не лише недбалість Уряду буває причиною безладу, але є й такі, що народжуються в самих глибинах в’язниць, посилюються звичаями і погіршують і без того поганий стан тих, хто в них ув’язнений буває. З переліку таких є обряд, що заведений в більшій частині темниць і котрий полягає в вимаганні грошей з новоприбулих. Давай, або позбудешся останньої свитки, ось єдиний вирок і доля для цих нещасних”⁷.

Таким чином можна зробити висновок, що в XIX ст. злочинний світ вступив зміцнілим, монолітним, маючи змогу протистояти суспільному порядку і закону. Його традиції, звичаї — це вже не стихійні норми групи осіб, а перевірені часом, закріплені в свідомості цілих поколінь професійних злочинців еталони їх діяльності та норми антисуспільної поведінки.

XIX ст. можна з впевненістю назвати епохою розквіту злочинного світу і його традицій⁸. Попередні періоди розвитку злочинності, систематичне скоєння злочинів її представниками сприяли зростанню їх кваліфікації. Із зростанням злочинної кваліфікації з’явилась злочинна спеціалізація, а з нею виникла і нова якість злочинності — кримінальний професіоналізм. Його зародки з’явилися в попередні століття, але лише в XIX ст. професіоналізація досягла того рівня, коли не було вже “прояву суспільного життя, до якого злочинний світ не пристосувався б задля власної користі”⁹.

² Лебедев С.Я. Традиции, обычаи и преступность. Теория, методология, опыт криминологического анализа. — М.: Межрегиональный центр коммерческой безопасности, 1995. — С. 93.

³ Моро-Кристоф Л.М. Мир мошенников. Физиология мира мошенников / Пер. с фран. — М., 1867. — С. 33.

⁴ Там само.

⁵ Губаева Т.В. Практический курс русского языка для юристов. — Казань: Казанский ун-т, 1986. — С. 59.

⁶ Там само.

⁷ Говард Дж. Худые обычаи в английских темницах // Театр судоведения, или чтение для судей и всех любителей юриспруденции. — М., 1871. — С. 94.

⁸ Лебедев С.Я. Цит. праця — С. 96.

⁹ Брейтман Г.Н. Преступный мир. Очерки из быта профессиональных преступников. — Киев, 1901. — С. 40.

Прихильники злочинних професій, відповідно до професій і звичаїв кримінального світу виробили на їх основі нові “закони” і “правила” поведінки необхідні для ефективної реалізації конкретної злочинної діяльності.

Першу згадку про злочинні професії в Російській імперії ми знаходимо у М.М. Максимова. Він зауважував, що “всі шахраї і злодії поділяються на класи і партії, вивчаючи шахрайство і злодійство кожен за власними нахилами, від тієї партії, до якої належить”¹⁰. Вчений охарактеризував близько 20 найпоширеніших спеціалізацій серед злочинців. Найбільш авторитетним класом вважалися так звані “йерши”, тобто кишенькові злодії. Отже, ми уже помічаємо зародки сучасної ієрархії злочинного світу, де кишенькові злодії до сьогодні вважаються привілейованою кастою. Далі в переліку М.М. Максимова йдуть “домушники” і “подпольники”, тобто злочинці, що спеціалізуються на крадіжках з проникненням в житло чи сховище. Злодії цього різновиду, вчиняючи крадіжку, викрадали майно, яке потрапляло під руку, не гребуючи, при відсутності більш цінних речей, продуктами харчування, дитячими іграшками і навіть натільною білизною, через що і користувались в середовищі професійних злочинців набагато меншою повагою. Далі йшла каста так званих “скамеєчників”, тобто конокрадів. Вони теж не мали високого авторитету в злочинному світі через те, що діяли, як правило, поодиночі, і сподівались на випадок. Крім того, найбільшу кількість конокрадів на тій території Російської імперії, що зараз є територією сучасної України, склали етнічні меншини (цигани, бессарабські молдавани, румуни), що мали свій, внутрішній “кодекс честі”, який суттєво відрізнявся від загальноприйнятого в середовищі професійних злочинців. Наприклад, серед циган цілком природним було покинути напризволяще співучасника, якщо той не належав до його табору, або вчинити обман при розподілі прибутку від крадіжки. При цьому порушувався один із найсуворіших принципів професійних злочинців — не обдурювати інших злодіїв. Зрозуміло, що мати справу із таким співучасником вважалось не лише небажаною, а й принизливою справою. Проте, соціальну небезпеку прошарку цих вузькоспеціалізованих злочинців надзвичайно гостро сприймали тогочасні вчені-кримінологи. Наприклад, Г.Н. Брейтман вважав, що “...перше місце серед злочинних спільнот слід надати товариству конокрадів, яке презентує в нас, в певному сенсі, державу в державі. Воно найбільш чисельне і найгірніше, найбільш шкідливе і непереможне”¹¹. Можна не погодитись з думкою вченого щодо їх найбільшої чисельності. Наприклад, С.Я. Лебедев визначає найбільш чисельними злочинцями того ж періоду (сер. XIX ст. - поч. XX ст.) “форточників”¹². Найчастіше це були спритні, кмітливі і зухвалі хлопчачки з бідних сімей. Вони проникали до житла і сховищ через квартирки, незачинені горішні вікна, навіть димарі, і викидали своїм співучасникам (найчастіше — старші злочинці-рецидивісти) свою здобич.

На противагу їм, професійні грабіжники, так звані “громіли” або “забірохи” намагались діяти підготовлено, їх солідарність була найбільшою, оскільки в випадку притягнення до суду на них чекало більш суворе покарання, ніж на інших професійних злочинців, перелік яких подано вище. Таким чином, їх традиція взаємодопомоги — не ознака високих моральних устоїв, а необхідна умова успішної злочинної діяльності.

Крім вищевказаних каст, серед професійних злочинців кінця XIX — початку XX ст.ст. були й професійні шахраї. Серед них особливою кваліфікацією відрізнялись так звані “золоторотці”, тобто картьярі і більярдисти, гравці в “кості” і інші азартні ігри. Це була, певним чином, “аристократія” злочинного світу. Їх злочинна діяльність зводилась до того, що спершу вони втягували свою жертву в азартну гру, навмисно програючи їй невеликі суми грошей, а потім, завдяки доведеній до майстерності техніці шахрайства (заміна розданих карт іншими, сигналізація партнеру) і спеціальним засобам (мічені карти, наліті свинцем кості тощо), вигравали суми,

¹⁰ Максимов М.М. Московские тайны. Рассказ сыщика. – М., 1862. – Ч. 1 – С. 7.

¹¹ Брейтман Г.Н. Цит. праця – С. 115.

¹² Лебедев С.Я. Цит. праця – С. 97.

інколи — величезні. Цікавим моментом є те, що прийоми шахрайства в картярстві не змінювались століттями — вони лише незначно вдосконалювались і пристосовувались під нові ігри, які вигадувались, в більшості, тими ж таки злочинцями (“терц”, “двадцять одне”, “бура”, “деберц” та ін.).

Також в середовищі професійних злочинців були й так звані “нижчі верстви”. Це не означало, що їх професійний рівень був нижчим. Проте їх злочинна “професія” не користувалася такою повагою, як, скажімо, спеціалізація кишенькових злодіїв або картярів. Найчастіше це були особи, що вдавали з себе службовців, чиновників різних ґатунків, які за відповідну винагороду брали зобов’язання вирішити справу в суді на користь клієнта, допомогти з фальсифікацією доказів, умовити високопоставленого клерка розглянути справу позачергово тощо. Як зауважує С.Я. Лебедев, “...всі вони дотримувались конкретних способів вчинення злочинів і рідко перекваліфіковувались, що вказувало на стійке дотримання злочинної традиції”¹³.

В кінці XIX ст. злочинний світ уже мав власне стійке ядро, що складалось із злочинців-професіоналів. Так вважали чимало вчених, що займались проблемами професійної злочинності в дореволюційній Російській Імперії (Г.Н. Брейтман, Л.С. Білогриць-Котляревский, В.Ф. Трахтенберг, М.М. Максимов та ін.) і відомі вчені, які розглядали питання виникнення кримінальної субкультури на території колишньої Російської Імперії (В.М. Анісімков, С.Я. Лебедев, О.І. Гуров та ін.). Тому питання, чи існували в кримінальному світі Російської Імперії (до 1917 р.) чітка субординація, стійкі традиції, внутрішні закони і шкала санкцій за їх невиконання, касти, в залежності від яких злочинець користувався більшою чи меншою повагою, на нашу думку, не є дискусійним, воно досить чітко і переконливо висвітлено в працях вказаних вчених. Наприклад, Н.Г. Брейтман стверджував: “У нас взагалі ствердилась думка, що злочинці лише тоді складають злочинну спільноту, коли вони по декілька чоловік притягуються до відповідальності з однієї справи... Насправді, вся сила професійних злочинців і полягає у їх згуртованості, в створеній правильній організації, в дотриманні основних традицій, що встановлені часом і практикою”¹⁴. За цих умов злочинний світ розвивався і міцнів. Сприятливим фактором для цього була й політична ситуація в Російській Імперії наприкінці XIX — початку XX ст.ст., коли набули особливого поширення тероризм, соціалістична, анархічна і т.п. антиурядова пропаганда, відбувались масові заворушення, єврейські погроми, страйки (зокрема 1905-1907 рр.). В таких умовах поліція значні сили мусила кидати на придушення осередків революційного руху, на виявлення терористів, на попередження і розслідування політичних вбивств. Зрозуміло, що боротьба з професійною злочинністю велась і у вказаний період, але зовсім не так активно, як раніше. “Поліція була зайнята тільки виловлюванням “неблагонадійних” революційно настроєних елементів, котрих заарештовували і висилали сотнями. І розкошував світ хрущоб...”¹⁵ Як видно з наведеної цитати, після подій 1905-1907 рр. чимала кількість осіб, що брала участь у заворушеннях поповнила кількість каторжних, засуджених до ув’язнення в тюрмах і засланих до Сибіру. На відміну від ідеологічно підкованих професійних революціонерів, звичайними пролетарями і селянами були краще сприйняті закони злочинного світу. Проте на той час в суспільстві досить чітко розмежовувались поняття “політичний” засуджений і “уголовник”. Добре проілюструє це положення наведені Олександром Солженіциним у його праці “Архіпелаг ГУЛАГ” згадки політв’язня царських часів П.Ф. Якубовича: “Я боюсь навіть і ув’язити, що довелось би мені пережити, якби я перебував на загальному арештантському становищі... Конвой і етапні офіцери поводитись зі мною із запобігливою ввічливістю... Як політичний, я їхав на каторгу з порівняно з комфортом: користувався окремим від партії кримінальних приміщенням на етапі,

¹³ Там само. – С. 99.

¹⁴ Брейтман Г.Н. Цит. праця – С. 4-5.

¹⁵ Гилларовский В.А. Москва и москвичи. – Минск: Народная асвета, 1981. – С. 218.

мав підводу і пуд багажу їхав нею¹⁶. Якщо статус “революціонера” сприймався з розумінням і навіть деякою пошаною більшою частиною населення, то до карних злочинців відносились з презирством і побоюванням. Навіть відношення жандармерії в місцях позбавлення волі різко відрізнялись в залежності від статусу — до “політичних” ставились, в більшості, з повагою, як до інтелігентних людей, випадки застосування до них фізичного насилля були досить нечисленними. Самі ж професійні злочинці зневажливо ставились до “політичних”. Проте відкритого протистояння між засудженими не було, інколи дехто з “політичних” навіть вдавався до допомоги карних злочинців в вирішенні спірних питань, в зведенні рахунків. За неофіційними даними, один з найвідоміших бойовиків-революціонерів Йосип Джугашвілі, перебуваючи в Бурхтанській пересильній тюрмі, вдавався до допомоги злодіїв, щоб помститись ворогам. “Ще в 1901 р. співтоваришами по партії і тюрмі він [Сталін] був звинувачений у використанні кримінальних злочинців проти політичних злочинців”¹⁷.

Розвитку кримінальної субкультури в значній мірі сприяв той факт, що кожен професійний злочинець, досягнувши певного рівня майстерності в своїй “професії”, намагався передати свої знання “учню”. При цьому молодому злочинцю не лише передавались багатий досвід, тонкощі злодійського “ремесла”, специфічні прийоми, а й прищеплювалась повага до злочинних традицій і звичаїв. Найчастіше, “...такою школою злочинної майстерності, її “злодійською академією” були місця позбавлення волі”¹⁸. Як зауважував відомий дослідник Сибіру С.В. Максимов, “традиції злочинного світу ніби застигають в самому повітрі, ніби самі тюремні стіни переказують їх. Успадкування переконань, життя за старими заповідями, на віру, навряд чи сильніше в будь-якому іншому товаристві”¹⁹.

Однією з найголовніших традицій злочинного світу, зокрема (і головним чином), в місцях позбавлення волі, була чітка ієрархія злочинців. Загальна арештантська маса, так звана “шпанка” або “шпана”, поділялась на декілька рівнів. Найвищу ступінь займали “івани”. Як писав відомий вчений Г.Н. Брейтман: “...вони — головні носії тюремних традицій, тюремні старожили, арештантська аристократія”²⁰. “Івани” розпоряджались в місцях позбавлення волі майже всім — майном інших арештантів, їх пайкою, їх роботою і навіть їх життям. Решта засуджених були зобов’язані в усьому їм підкорятись, при виникненні будь-яких конфліктних ситуацій звертатись за вирішенням спору до “Іванів”, виконувати усі їх розпорядження і накази. “Якщо за злочин, скоєний “Іваном”, карали іншого, той був зобов’язаний мовчати”²¹.

Деяко нижче “іванів” в ієрархії злочинного світу йшли “храпи”. “Їм хотілося бути “іванами”, але не вистачало сміливості. Через власну боягузливість, їм варто було б належати до “шпанки”, але не дозволяє самолюбство”²². На думку С.Я. Лебедева, слово “храп” виходить корінням від слова “хропіти”, що на злочинному жаргоні означає “висловлювати незадоволення, бурчати”²³. Ця категорія арештантів регулярно влаштовувала конфлікти, сварки, бійки, залишаючись при цьому “в тіні”. Через це “храпи” отримали репутацію “шакалів”.

Найбільш численною категорією ув’язнених були так звані “жигани”. До їх маси належали особи, що яким-небудь чином порушували норми, традиції і закони спільноти злочинців. Проте цей прошарок засуджених не займав в ієрархії засуджених найнижчий щабель.

Нижче “жиганів” розташовувалась “шпанка” — сіра арештантська маса, фактично

¹⁶ Солженицын Александр. Архипелаг ГУЛАГ. – М., 1991. – Т.1-2. Инком. – С. 353.

¹⁷ Там само. – С. 357.

¹⁸ Лебедев С.Я. Цит. праця – С. 100.

¹⁹ Максимов С.В. Сибирь и каторга. Несчастные. СПб., 1908. – Ч. 1. – С. 99.

²⁰ Брейтман Г.Н. Цит. праця – С. 278.

²¹ Дорошевич В.М. Сахалин. Каторга. М., 1907. – Ч. 1. – С. 26.

²² Там само. – С. 267.

²³ Лебедев С.Я. Цит. праця – С. 101.

безправна. Як згадує В.М. Дорошевич, становище їх було надзвичайно кепським: “Їх давають “івани”, залякують і обирають “храпи”, над ними знущануться “гравці”, їх обкрадають голодні “жигани”²⁴. Слід зауважити, що дореволюційні автори, які займалися проблемами кримінальної субкультури, не згадують про окрему категорію засуджених, примусово схилених до пасивного гомосексуалізму. Зокрема, це відзначив у своїй праці “Кримінальная субкультура” В.М. Анісімков: “про існування категорії пасивних гомосексуалістів в місцях позбавлення волі того часу... автори не згадують. Хоча свідчення того, що дана група осіб була у в’язницях, збереглись”²⁵. Очевидно, така категорія просто не виділялась в окрему групу, як з внутрішніми загальнообов’язковими правилами поведінки, так і з такими правилами по відношенню до інших прошарків (“івани”, “храпи”, “жигани” тощо).

Життя вказаних прошарків спільноти ув’язнених, так само, як і спільноти професійних злочинців на волі, підпорядковувалось чітким, суворим, інколи просто жорстоким правилам. Найбільш загальновідомим з них були: обов’язок в усьому допомагати своїм товаришам (найчастіше це стосувалось злочинної діяльності), ніколи не обманювати інших арештантів (що не заважало більш “авторитетним” кастам жити за рахунок більш слабких арештантів), не видавати своїх товаришів. Остання норма субкультурної поведінки була чи не найбільш суворою, що, на наш погляд є цілком логічним. В місцях позбавлення волі, тобто в умовах соціуму, обмеженого в просторі, майже неможливо непомітно вчинити злочин. Тому найефективнішим способом уникнути відповідальності були акти залякування потерпілих і свідків, іншими словами – терор. Не даремно найжорстокішим правилом, встановленим в місцях позбавлення волі того часу була помста зраднику. Варто наголосити, що поняття “зради” в середовищі засуджених суттєво відрізнялось від аналогічного загальноприйнятого в суспільстві. Наприклад, зрадником вважалась особа, яка взяла на себе відповідальність за чужий злочин (так звані “сухарники”), але під час слідства відмовилась від своїх слів. При цьому, адміністрація в’язниці, з метою запобігання новому злочину часто переводила ув’язненого з одного закладу позбавлення волі до іншого. В такому випадку, за допомогою “арештантської пошти” злочинці повідомляли “авторитетів” іншої в’язниці про обставини переводу, і вже на новому місці на “сухарника” чекала помста, майже завжди у вигляді вбивства. Найчастіше такий “вирок” злочинців виконувався за допомогою удару в район серця холодною колючою або колючо-ріжучою зброєю (ніж, кинджал, загострений металевий стержень – так звана “заточка”). Як свідчив С.В. Максимов: “Присудженого до смерті найчастіше заколюють, і вбивця обов’язково повинен повернути ніж в рани; це традиційний арештантський прийом під час вбивства”²⁶. Як зауважував з цього приводу В.М. Анісімков: “Уникнути відплати рідко кому вдавалося, оскільки по всьому тюремному світі, від Києва до Владивостока, ходили цибульки, що повідомляли про злочин якого-небудь ув’язненого, і наполягали на його убивстві”²⁷. Отже вже в кінці ХІХ ст. ми зустрічаємо такий метод спілкування і передачі новин між злочинцями, який пізніше отримує назву “маляви”.

Також засуджувались злочинцями до смерті ті, хто на допиті називав своїх співучасників, і найчастіше – особи, які допомагали під час слідства представникам правоохоронних органів (“язичники”, “донощики”). Так само могли покарати особу, яка відмовлялась від виконання чужої роботи, на яку раніше пристала, яка відмовлялась від виплати картярського боргу. Останнє положення було настільки серйозним порушенням норм кримінальної субкультури, що його варто розглянути детальніше.

²⁴ Дорошевич В.М. Цит. праця – С. 277.

²⁵ Анисимков В.М. Кримінальная субкультура. Монография. – Уфа, 1998. – С. 88.

²⁶ Максимов С.В. Сибирь и каторга. Несчастные. – СПб., 1908. – Ч. 1. – С. 123.

²⁷ Анисимков В.М. Цит. праця – С. 89.

Картярство було заборонене в місцях позбавлення волі, і це стало однією з причин, чому азартні ігри в місцях позбавлення волі отримали таке поширення. Перед початком гри ув'язнені обов'язково залишали кого-небудь стежити за територією в'язниці, щоб повідомити про наближення тюремників чи представників адміністрації. Цей процес на жаргоні злочинців отримав назву “стояти на шухері” або “стояти на вассері”. Перед грою встановлювались ставки. При цьому, наприклад, програвати хліб вважалось неприпустимим, така ставка найчастіше не приймалась. Вельми ганебним ділом вважалось вчиняти обман під час гри, той, хто порушив це неписане правило, вважався таким, що програв і мусив понести кару. Найчастіше це був штраф у грошах чи речовому еквіваленті, або нанесення побоїв з метою викликати біль (так зване “биття по вухах”). В деяких випадках побої вчинялись з метою калічення. Картярський борг визнавався боргом честі, від своєчасності його виплати залежав статус арештанта, його здоров'я, а інколи і життя. Всі конфлікти, що виникали під час картярської гри або розрахунків, вирішували місцеві “авторитети”, найчастіше “івани”. Вони ж стежили за виплатою боргів, отримуючи за це так званий “податок”.

В цілому, відстежуючи основні норми поведінки кримінальної субкультури, яка склалася з кінця XVIII ст. — поч. XX ст., можна зробити висновок, що за вказаний період такі норми в своїй більшості сформувалися в тому вигляді, в якому ми можемо їх спостерігати сьогодні. Незначні зміни таких норм протягом XX ст., суттєва відмінність в жаргоні, татуюваннях та інших зовнішніх атрибутах кримінальної субкультури не дозволяє говорити про сформовану в 20-х — 30-х роках минулого століття “специфічну кримінальну субкультуру”, яка відрізнялась від дореволюційної. Швидше за все — такі зміни не є проявом якихось надзвичайних соціокультурних процесів, а є звичайною мутацією, тобто спробою кримінальної субкультури, як соціального феномену, зберегти себе, “підлаштуватись” в умовах стрімких змін суспільного життя, що спостерігались з 1917 року. Тому вважаємо доцільним розглядати дореволюційну кримінальну субкультуру як один з нерозривних етапів розвитку кримінальної субкультури взагалі. І більше того — як той фундамент, на якому і зросла безпрецедентна антисоціальна і злочинна орієнтація, що сьогодні стала, на жаль, невід'ємною складовою суспільного життя в Україні.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 10 лютого 2005 року)*

